

Ясинська Тетяна

БІОЕТИКА ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ – ДОСЯГНЕННЯ ТА РІЗИКИ ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Французький філософ і просвітителю Люк де Клап'є Вовенарг в XVIII столітті написав, що «правила моральності, як і люди, змінюються з кожним поколінням: вони підказані то чеснотою, то пороком» [3] и саме сьогодні, в XXI столітті, розвиток науки в області біотехнологій потребує формування і становлення нових етичних норм.

Етика – розділ філософської науки, що вивчає моральність як якість, яка є невід'ємною від людини та суспільства в цілому. На сьогодні вона складає теоретичне підґрунтя сучасної біоетики і є її невід'ємною складовою. Етична складова наукових досліджень, стає цілком очевидною і простежується на всіх етапах – починаючи від постановки проблемного поля дослідження, закінчуючи впровадженням результатів наукових досягнень в масовий обіг. Принципи біоетики виникають з необхідності з'єднання цінностей об'єктивного знання і універсальних духовних цінностей людської культури, при цьому людина виступає метою, а не засобом розвитку науки і суспільства [4].

Термін біоетика поєднує в собі два поняття: «біологічне» та «етичне». Сьогодні «етичне» покликане захистити саме життя людини, як біологічного виду, від надмірного тиску штучного, техногенного. До цього слід додати, що термін «біологічне», зрозуміло, відноситься не тільки до людини, а відображає якісну специфіку і

різноманіття всієї живої природи, включаючи, звичайно, і людини. І в цьому сенсі «біоетика» виступає і як загальна «етика життя» [6].

Біоетика знайшла свій статус порівняно нещодавно – наприкінці ХХ сторіччя. Її поява відобразила зміни, які відбуваються в сучасному світі. Вперше в історії з'явилися нові біомедичні технології, що дозволяють фундаментально трансформувати людську природу. Метою біоетики є захист фізичної, психічної і духовної цілісності людини та її геному, захист тваринного та рослинного світу, захист навколишнього середовища [5].

Сам термін «біоетика» ввів в 1970 році американський біохімік В. Р. Поттер (1911-2001), що став основоположником нової науки – біоетики – і визначив її як «шлях до виживання». Так він назвав область досліджень, в якій слід з'єднати біологічні науки з етикою для вирішення стратегічного завдання виживання людини, як біологічного виду, в умови забезпечення гідної якості людського життя [7].

Приблизно в той же час американський лікар А. Хеллегерс (1929-1979) запропонував своє трактування біоетики. У його розумінні, біоетика являє собою новий спосіб осмислення і вирішення моральних конфліктів, які породжені високими технологіями сучасної медицини. Однак головна заслуга Хеллегерса полягала в тому, щоб біоетика знайшла академічний статус і була визнана в біології та медицині, а також здобула популярність в широких колах суспільства, через ЗМІ та прийняття відповідних юридичних рішень.

Як уже зазначалося, біоетика знаходиться в процесі свого становлення, але можливо виділити чотири її основних принципів – «не нашкодь», «роби благо»,

«принцип поваги автономії пацієнта», «принцип справедливості» [2].

Хоча біоетика як наука сформувалася лише у 1970 році, саме етичне обґрунтування прав людини і хворого стали її фундаментальною основою, а Загальна декларація прав людини (1948) та Європейська конвенція про охорону прав людини та основоположних свобод (1950) – джерелом найважливіших біоетичних документів, наприклад, Конвенція про права людини та біомедицину, що схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи у 1996 році та має неофіційну назву Конвенція з біоетики. У Конвенції визначені її предмет і мета, які полягають у захисті гідності та індивідуальної цілісності людини і гарантії кожному без виключення дотримання недоторканності особистості та інших прав і основних свобод у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини. У Конвенції задекларовано, що інтереси і благо окремої людини превалюють над інтересами суспільства чи науки та повинні бути забезпечені медичною допомогою рівної для всіх доступності та якості. Всіляке медичне втручання, включаючи втручання з дослідницькими цілями, слід проводити з дотриманням відповідних професійних вимог та стандартів. У Конвенції розглянуті рекомендації про наукові медико-біологічні дослідження, взяття від живих донорів органів і тканин для трансплантації, заборону на комерційне використання людського тіла.

Фундаментальна «Загальна декларація про геном людини та права людини» (ООН, ЮНЕСКО, 1997) є першим правовим актом у галузі біології. У Декларації проголошені принципи людської гідності у зв'язку з геномом людини, права відповідних осіб відносно

досліджень, лікування або діагностики, пов'язаних з геномом будь-якої людини, правила досліджень геному людини та умови дослідницької діяльності, солідарність та міжнародне співробітництво.

У своєму прагненні до вдосконалення етичного та правового регулювання соціальних відносин згідно з міжнародними стандартами Україна підписала основний міжнародно-правовий документ Ради Європи у сфері біоетики – «Конвенція про захист прав і достоїнства людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології і медицини: Конвенція про права людини і біомедицину» (2005). Наша країна приєдналась також до «Загальної декларації про геном людини та права людини» (ООН, ЮНЕСКО, 1997), «Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (ООН, 1998) і «Конвенції про охорону біологічного різноманіття» (Картахенський протокол) (ООН, 2003).

Ідеї та принципи біоетики містять, захищають і підтримують Конституція України, Основи законодавства України про охорону здоров'я, Цивільний Кодекс України, Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», Закон України «Про психіатричну допомогу», Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих продуктів».

Значні успіхи в розвитку медико-біологічних наук породили безліч складних проблем морального характеру. Людина намагається поширити свій контроль на власну еволюцію і претендує на те, щоб поліпшити і змінити свою природу за власним розумінням. У

подібній ситуації неминучі дискусії про етичну основу і моральне право таких дій. Предметом інтенсивного обговорення і аналізу стали етичні проблеми клінічних досліджень за участю людей та експериментів на тваринах, генної інженерії, трансплантації органів і тканини, нових репродуктивних технологій, появи технологій в області маніпуляції свідомістю і життям людини та ін. [1].

Знаменитий учений і футуролог Ф. Фукуяма в своїй книзі «Наше постлюдське майбутнє: наслідки біотехнологічної революції» так оцінює перспективи сучасної науки: «Те, що ми сьогодні переживаємо, – це не просто технологічна революція в розшифровці ДНК і маніпулюванні її структурою, але революція в біології, що лежить в основі такої здатності. Подібна наукова революція призводить до відкриттів і проривів в багатьох суміжних областях, крім молекулярної біології, в тому числі в когнітивної неврології, популяційної генетики, еволюційної біології і нейрофармакології». Вчений намагався показати, що розвиток біотехнологій, далеко не такий безпечний і в майбутньому цілком можливе настання «постлюдської» фази історії. Ф. Фукуяма, у своїй гучній роботі, не тільки аналізує позитивні і негативні можливості, породжувані сучасними біотехнологічними дослідженнями, а й намагається спрогнозувати можливі варіанти найближчого майбутнього постлюдської цивілізації – це розширення досліджень про мозок і біологічні передумови людської поведінки, тотальна залежність емоцій і поведінки людини від нейрофармакологічного впливу, дослідження в області продовження життя та успіху

генетичної інженерії та її застосуванням до людської природи [8].

Важливо підкреслити принципову новизну історичної ситуації, що виникла, коли мова йде про існування людини, як біологічного виду. Така ситуація вимагає якщо і не переоцінки всіх цінностей, то, що найменше, активного пошуку адекватних, обґрунтованих відповідей на нові виклики часу. Саме тут і повинен проявитися потенціал біоетики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белялетдинов Р. Р. Риски современных биотехнологий: социогуманитарный анализ: монография – Москва: ООО «4 Принт», 2019. – 212 с.
2. Вековшина С. В., Кулиниченко В.Л. Биэтика: начала и основания (философско-методологический анализ). – К.: Сфера, 2002. – 152 с.
3. Вовенарг Л. де К. де. Введение в познание человеческого разума. Фрагменты. Критические размышления о некоторых писателях. Размышления и максимы. Л.: Наука, 1988. 440 с. \
4. Запорожан В. М., Аряев М.Л. Біоетика та біобезпека: Підручник / В.М. Запорожан, М.Л. Аряев. – К.: Здоров'я, 2013. – 456 с.
5. Запорожан В. М., Аряев М.Л. Біоетика: Підручник. – К.: Здоров'я, 2005. 288 с.
6. Исакова Н. В. Этика и биоэтика: точки соприкосновения// Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. 2019. Том 8. № 4А. С. 219-225. DOI: 10.34670/AR.2019.45. 4.081

7. Поттер В. Р. Биоэтика: мост в будущее / Пер. с англ., под ред. С. В. Вековшиной и В.Л. Кулиниченко. – К.: Издатель Карпенко В.М., 2002.
8. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее / Френсис Фукуяма. – режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/politologiya/fukuyama-nashe_postchel_budujee-a.htm#_Точ185414706.